

Komunikat FOR 14/2021: Tymczasowe aresztowanie to ostateczność - wolnościowe środki zapobiegawcze

Synteza:

- W świadomości społecznej tymczasowe aresztowanie to nadal jedyny faktycznie skuteczny środek zapobiegawczy istniejący w polskim prawie.
- W Polsce od lat utrzymuje się niepokojąco wysoki procent uwzględnianych wniosków prokuratury o zastosowanie tymczasowego aresztowania. W roku 2009 było to 89,39 % z kolei w 2018 - 90,46 %.
- Należy więcej uwagi poświęcić niezolacyjnym, a więc wolnościowym środkom zapobiegawczym, takim jak poręczenie społeczne, poręczenie majątkowe, dozór policyjny, nakaz opuszczenia lokalu, zawieszenie w czynnościach służbowych, zakaz opuszczania kraju.
- Zachowanie sprawcy po popełnieniu zarzucanego mu czynu zabronionego, to także jego stosunek do wypełniania obowiązków wiążących się z nałożonymi środkami zapobiegawczymi. Stąd też domniemany sprawca, nawet przy zastosowaniu wolnościowych środków zapobiegawczych, powinien mieć to na uwadze.
- W razie niewywiązywania się z nałożonych na podejrzanego lub oskarżonego środków możliwe pozostaje dokonanie zmiany na bardziej dolegliwy.
- Należy z całą stanowczością podkreślić, że areszt tymczasowy to nie kara dodatkowa, którą można wymierzyć z poczucia „sprawiedliwości społecznej” zawczasu.

Zazwyczaj, gdy jako obywatele rozważamy kwestię zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania przygotowawczego i sądowego, myślimy o zastosowaniu wobec podejrzanego, a potem oskarżonego środka zapobiegawczego w formie tymczasowego aresztowania. Nie bez przyczyny. Słyszymy o nim najczęściej. Dlaczego? Ponieważ jest to najczęściej nadużywany środek zapobiegawczy. Zgodnie z oficjalnymi danymi tymczasowo aresztowanych na koniec stycznia 2021 r. było w sumie **8788** osób¹. Aby w pełni zobrazować skalę gwałtownego przyrostu tego zjawiska warto wspomnieć, iż pod koniec 2020 r. całkowita suma osób aresztowanych wynosiła **8692**². Oznacza to przyrost o 96 osób w jeden miesiąc. Dla porównania, na 31 stycznia 2015 r. całkowita liczba osób tymczasowo aresztowanych wynosiła 6216. Z kolei 31 grudnia 2015 r. były to 4162 osoby³.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka w swoim raporcie *Tymczasowe aresztowanie, (nie)tymczasowy problem* wskazała z zaniepokojeniem, iż od lat w polskich sądach utrzymuje się bardzo wysoki procent uwzględnianych wniosków prokuratury o zastosowanie tymczasowego aresztowania. Skuteczność takich wniosków była na poziomie 90,46 % w 2018 r. i 89,39 % w 2009r.⁴ Ale czy w polskim prawie istnieje tylko ten jeden – najsurowszy, bo izolacyjny – środek zapobiegawczy? Nie.

Polski Kodeks postępowania karnego [dalej: KPK] zezwala na dobór odpowiednich środków zapobiegawczych spośród licznych rozwiązań również o charakterze wolnościowym. Mówimy tu odpowiednio o: **poręczeniu społecznym, poręczeniu majątkowym, dozorze**

1

Stan na dzień 31.01.2021 r., źródło:

<https://sw.gov.pl/assets/72/41/74/ffdc51744effbc3a91d7c85e0c28c84a7f4cab49.pdf>

2

Stan na dzień 31.12.2020 r., źródło:

<https://sw.gov.pl/assets/72/41/74/ffdc51744effbc3a91d7c85e0c28c84a7f4cab49.pdf>

3

<https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna>

4

Tymczasowe aresztowanie, (nie)tymczasowy problem. Analiza aktualnej praktyki stosowania tymczasowego aresztowania, https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2019/07/HFPC-Tymczasowe-aresztowanie-nietymczasowy-problem-web_01.pdf

polityjnym, nakazie opuszczenia lokalu, zawieszeniu w czynnościach służbowych, zakazie opuszczania kraju, tymczasowym zajęciu mienia czy też zabezpieczeniu majątkowym.

Czemu jednak służą środki zapobiegawcze? Stosowane są one w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania, a wyjątkowo także w celu zapobiegnięcia popełnieniu przez oskarżonego nowego, ciężkiego przestępstwa. Mogą być stosowane tylko wtedy, gdy zebrane dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że oskarżony popełnił przestępstwo. Należy pamiętać, że środki zapobiegawcze nie są karą – tę orzeka dopiero w swoim wyroku sąd.

Poręczenie majątkowe – umowa obligująca do zachowania zgodnego z prawem

Zgodnie z treścią art. 266 KPK organ procesowy może zdecydować o zabezpieczeniu prawidłowego toku postępowania poprzez ustalenie z oskarżonym poręczenia majątkowego (lub inną osobą, która swoim majątkiem zadecyduje się za niego poręczyć). Takie poręczenie może przybrać postać pieniędzy, papierów wartościowych, zastawu lub hipoteki. Jego wysokość, rodzaj i warunki oraz sam termin złożenia przedmiotu powinien być określony w postanowieniu. Co istotne, w sytuacji, gdy organ procesowy uzna taki rodzaj zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania za odpowiedni, bierze pod uwagę sytuację materialną oskarżonego oraz składającego poręczenie, a także takie aspekty jak wysokość wyrządzonej szkody oraz charakter popełnionego czynu. Kwota wpłacona jako poręczenie podlega zwrotowi po zakończeniu postępowania karnego, a nawet powiększona jest o odpowiednie odsetki. Jeżeli uiszczono ją w obcej walucie – zwrot powinien nastąpić w ten sam sposób.

Przy okazji mowy o poręczeniu majątkowym warto wspomnieć o istnieniu art. 257 § 2 KPK, z którego treści wynika, iż stosując tymczasowe aresztowanie, a więc najbardziej dolegliwy środek zapobiegawczy, sąd może zastrzec, że środek ten ulegnie zmianie pod warunkiem złożenia, nie później niż w wyznaczonym terminie, określonego poręczenia majątkowego. Na uzasadniony wniosek oskarżonego lub jego obrońcy, złożony najpóźniej w ostatnim dniu wyznaczonego terminu, sąd może przedłużyć termin złożenia poręczenia.

Jak widać, poręczenie majątkowe zdaje się stanowić słuszną alternatywę dla tymczasowego aresztowania. **Jest to prawdą szczególnie w kontekście kosztów, jakie wiążą się z utrzymaniem osoby osadzonej w areszcie – zgodnie z wyliczeniami fundacji Court Watch Polska mowa tu bowiem o nawet 3,5 tys. zł miesięcznie za osobę⁵.**

Jednakże, o czym informowane są osoby udzielające poręczenia majątkowego, zgodnie z art. 268 KPK stanowiące przedmiot poręczenia wartości majątkowe lub zobowiązania ulegają przypadkowi albo ściągnięciu w razie ucieczki lub ukrycia się [oskarżonego](#). W wypadku utrudniania w inny sposób postępowania karnego może zostać orzeczony przepadek lub ściągnięcie tych wartości. Należy wskazać, iż o przepadku przedmiotu mówimy wtedy, gdy sprawa dotyczy pieniędzy lub papierów wartościowych. Te z mocy prawomocnego postanowienia sądu przechodzą na Skarb Państwa. „Ściąganie” odnosi się z kolei do zastawu lub hipoteki⁶.

Poręczenie społeczne – czyli słowo na wagę złota

Art. 271 KPK przewiduje z kolei, iż pracodawca, u którego oskarżony jest zatrudniony, kierownictwo szkoły lub uczelni, których oskarżony jest uczniem lub studentem, zespół, w którym oskarżony pracuje lub uczy się, albo organizacja społeczna, której oskarżony jest członkiem, może, na własny wniosek, złożyć poręczenie, że oskarżony stawi się na każde wezwanie i nie będzie w sposób bezprawny utrudniał postępowania. Z kolei, jeżeli oskarżony jest żołnierzem, można przyjąć poręczenie od zespołu żołnierskiego, zgłoszone za pośrednictwem właściwego dowódcy. Do swojego wniosku zespół lub organizacja społeczna powinna dołączyć wyciąg z protokołu, który zawiera uchwałę o podjęciu się poręczenia.

5

Aktualna praktyka stosowania tymczasowego aresztowania w Polsce. Raport z badań empirycznych, https://courtwatch.pl/wp-content/uploads/2019/12/tymczasowe_aresztowania_FCWP.pdf

6

Kodeks postępowania karnego. Komentarz. red. prof. dr hab. Jerzy Skorupka, 2020, LEGALIS

Wniosek o przyjęcie poręczenia osobistego wskazuje również osobę, która ma wykonywać obowiązki poręczającego. Składa ona oświadczenie o przyjęciu takich obowiązków. **Przykładowym obowiązkiem jest poinformowanie odpowiednich organów procesowych np. o tym, że oskarżony ukrywa się lub w inny sposób zaburza prawidłowy tok postępowania.**

Należy podkreślić, iż w art. 274 KPK wyraźnie określono, iż w przypadku, jeżeli mimo poręczenia oskarżony nie stawi się na wezwanie lub w inny bezprawny sposób będzie utrudniał postępowanie, organ stosujący środek zapobiegawczy ma prawo zawiadomić o tym udzielającego poręczenia. Co więcej, organ ten może zawiadomić bezpośredniego przełożonego osoby, która złożyła poręczenie, i organizację społeczną, do której należy, a także statutowy organ nadrzędny nad poręczającą organizacją społeczną, jeżeli zostanie stwierdzone zaniedbanie obowiązków wynikających z poręczenia. Przed zawiadomieniem osoba, która złożyła poręczenie, zostaje wezwana w celu złożenia wyjaśnień.

Co więcej, niedopełnienie obowiązków poręczyciela może również skutkować karami porządkowymi. Za bezpodstawne uchylanie się od dopełnienia obowiązków poręczającego można nałożyć karę pieniężną w wysokości do 30 000 zł. Ponadto, osoba taka może zostać również obciążona kosztami spowodowanymi jej zaniedbaniami.

Dozór policyjny

Oskarżony, zgodnie z art. 275 KPK może również pozostawać na wolności pod nadzorem policji (żołnierz pełniący terytorialną służbę wojskową dyspozycyjnie jest przekazywany odpowiednio pod dozór przełożonego wojskowego). Dozór tego rodzaju wiąże się z koniecznością wykonywania założeń zawartych w postępowaniu sądowym lub prokuratorskim. Może to oznaczać: zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu, zgłaszanie się do organu dozoru w określonych odstępach czasu, zawiadamianie go o zamierzonym wyjeździe oraz o terminie powrotu, zakazie kontaktowania się z pokrzywdzonym lub z innymi osobami, zakazie zbliżania się do określonych osób na

wskazaną odległość, zakazie przebywania w określonych miejscach, a także na innych ograniczeniach swobody oskarżonego, niezbędnych do wykonywania dozoru.

Co istotne, jeżeli z jednej strony zachodzą w danej sprawie przesłanki zastosowania [tymczasowego aresztowania](#) wobec [oskarżonego](#) o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub [groźby bezprawnej](#) na szkodę [osoby najbliższej](#) albo innej osoby zamieszkującej wspólnie ze sprawcą, sąd może, zamiast tymczasowego aresztowania zastosować dozór. Warunkiem jest w takim wypadku opuszczenie przez oskarżonego w wyznaczonym terminie lokalu zajmowanego dotychczas wspólnie z pokrzywdzonym oraz określenie miejsce swojego dalszego pobytu.

Osoba oddana pod dozór policji ma obowiązek stawiania się we wskazanej jednostce organizacyjnej policji z dokumentem stwierdzającym tożsamość, wykonywania poleceń mających na celu dokumentowanie przebiegu dozoru oraz udzielania informacji koniecznych dla ustalenia, czy stosuje się on do wymagań nałożonych w postanowieniu sądu lub prokuratora.

Niewykonywanie obowiązków powyżej określonych wiąże się z powiadomieniem prokuratora lub sąd wydającego postanowienie o tym fakcie. Skutkiem może być zamiana środka zapobiegawczego na bardziej dolegliwy.

Nakaz opuszczenia lokalu – środek chroniący ofiary

Stosunkowo nowym środkiem zapobiegawczym w polskim prawie, który pojawił się w 2020 r., jest nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że oskarżony ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził. Jak widać, rozwiązanie to wprowadzono celem stosowania przy przestępstwach popełnionych z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej.

Środek ten stosuje się na okres nie dłuższy niż 3 miesiące. Jeżeli nie ustały przesłanki jego stosowania sąd pierwszej instancji właściwy do rozpoznania sprawy, na wniosek

prokuratora, może przedłużyć jego stosowanie na dalsze okresy, ale nie dłuższe niż 3 miesiące.

W razie dokonania zatrzymania osoby, wobec której istnieje uzasadnione podejrzenie, że dokonała przestępstwa z użyciem przemocy na szkodę osoby współzamieszkującej, a funkcjonariusz przewiduje, że może nie skończyć się na jednym razie, nie później niż przed upływem 24 godzin od chwili zatrzymania, może wystąpić z wnioskiem do prokuratora o zastosowanie omawianego tu środka zapobiegawczego. Wniosek taki powinien być rozpoznany przed upływem 48 godzin od chwili zatrzymania oskarżonego.

Co istotne, celem zagwarantowania potrzeb mieszkaniowych domniemanego sprawcy, wydając postanowienie o nakazie okresowego opuszczenia przez oskarżonego lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, można, na wniosek oskarżonego, wskazać mu miejsce pobytu w placówkach zapewniających miejsca noclegowe. Co równie kluczowe i wskazujące na obecny walor zrozumienia dla specyfiki czynu domniemanego sprawcy, placówkami tymi nie mogą być placówki pobytu ofiar przemocy w rodzinie.

Zawieszenie w czynnościach służbowych – czyli do czasu wyjaśnienia sprawy nie pokazuj się w pracy

Kolejnym przykładem wolnościowego środka zapobiegawczego pozostaje zawieszenie oskarżonego lub podejrzanego w czynnościach służbowych, wykonywaniu zawodu lub nakazanie mu powstrzymania się od określonej działalności, prowadzenia określonego rodzaju pojazdów, zakaz ubiegania się o zamówienia publiczne na czas trwania postępowania.

Uzasadnieniem dla powstania takiej konstrukcji jest np. sytuacja, w której wciąż urzędujący prezes w dalszym ciągu, mimo toczącego się postępowania karnego, zastraszałby zależnych od niego świadków – tym samym utrudniając postępowanie.

Ze wszystkich omawianych środków zapobiegawczych ten może sprawiać wrażenie najbliższej quasi-środka karnego. Mając bowiem w pamięci długość trwania postępowań karnych należy założyć, iż osoba pozbawiona możliwości pracy w określonym sektorze

nawet jeśli finalnie zostanie uznana za niewinną, utraci cenny czas i możliwości rozwoju swojej pozycji, która znacznie ucierpi w związku z negatywną konotacją z zarzutami karnymi.

Warto przypomnieć, iż w ramach jednej z covidowych „tarcz” przyjęto art. 276a KPK, który zakłada możliwość orzeczenia zakazu zbliżania się do pokrzywdzonego na wskazaną odległość, zakaz kontaktów lub zakaz publikacji, w tym za pośrednictwem systemów informatycznych lub sieci telekomunikacyjnych treści godzących w prawnie chronione dobra pokrzywdzonego, **jeśli przestępstwo, o które posądzany jest oskarżony lub podejrzany zostało popełnione w stosunku do członka personelu medycznego, w związku z wykonywaniem przez niego czynności opieki medycznej lub osoby przybranej personelowi medycznemu do pomocy w związku z wykonywaniem tych czynności.** Przepis ten stosuje się odpowiednio do sytuacji, w której pokrzywdzony byłby nękanym przez domniemanego sprawcę z racji wykonywanego przez siebie zawodu.

Przecież może uciec – zakaz opuszczania kraju

Jeżeli odpowiedni organ dojdzie do wniosku, że istnieje uzasadniona obawa ucieczki oskarżonego lub podejrzanego, może zastosować wobec danej osoby również zakaz opuszczania przez nią kraju. Zakaz ten może być połączony z zatrzymaniem paszportu lub innego dokumentu uprawniającego do przekroczenia granicy albo z zakazem wydania takiego dokumentu.

Może się wydawać, iż w związku z pozostawaniem Polski chociażby w strefie Schengen nie ma nic prostszego niż ucieczka osoby, wobec której zastosowano tego rodzaju środek zapobiegawczy za granicę. Jednakże należy pamiętać, iż w tego rodzaju próby uniknięcia odpowiedzialności mogą wiązać się chociażby z zamianą środka na surowszy, **jak również chociażby wydania Europejskiego Nakazu Aresztowania połączonego z zastosowaniem tymczasowego aresztowania.**

Ale co, jeśli jednak ucieknie?

Zgodnie z art. 253 KPK, stosowany dotychczas środek zapobiegawczy ulega uchyleciu lub zmianie w razie, gdyby ustały przyczyny, z powodu których został on zastosowany, lub powstaną przyczyny uzasadniające jego uchylecie albo zmianę (również na bardziej dolegliwy).

Art. 258a KPK wskazuje również jasno, iż jeżeli oskarżony uniemożliwia lub utrudnia wykonywanie zastosowanego wobec niego środka zapobiegawczego lub umyślnie naruszył obowiązek lub zakaz związany ze stosowaniem takiego środka, sąd lub prokurator jest zobowiązany zastosować środek zapobiegawczy gwarantujący skuteczną realizację celów jego stosowania.

Organem nadzoru nad prawidłowym wykonywaniem środka zapobiegawczego w postępowaniu przygotowawczym pozostaje prokurator, natomiast w postępowaniu sądowym jest to sąd. Co do zasady, środki mogą podlegać kumulacji, z pewnymi wyjątkami (np. dozór policyjny nie może ulec kumulacji z tymczasowym aresztowaniem).

Podsumowanie

W opinii publicznej dominuje mylne postrzeganie tymczasowego aresztowania jako jedynego naprawdę skutecznego środka zapobiegawczego. W rzeczywistości jest on po prostu najbardziej asekuracyjny z punktu widzenia prokuratury – która zyskuje, w razie uwzględnienia swojego wniosku o tymczasowe aresztowanie – pewność, gdzie przebywa podejrzany lub oskarżony. Z punktu widzenia sądu ryzyko popełnienia jakiegokolwiek czynu zabronionego przez podejrzanego/oskarżonego spada diametralnie w sytuacji osadzenia w areszcie śledczym. Jednakże w efekcie, taka interpretacja rzeczywistości skutkuje powstawaniem państwa quasi-policyjnego.

Nie należy w istocie zapominać, iż zgodnie z dyrektywami wymiaru kary, określonymi w art. 53 Kodeksu karnego, sąd uwzględnia w szczególności motywację i sposób zachowania się sprawcy, zwłaszcza w razie popełnienia przestępstwa na szkodę osoby nieporadnej ze względu na wiek lub stan zdrowia, popełnienie przestępstwa wspólnie z [nieletnim](#), rodzaj i

stopień naruszenia ciążących na sprawcy obowiązków, rodzaj i rozmiar ujemnych następstw przestępstwa, właściwości i warunki osobiste sprawcy, sposób życia przed popełnieniem przestępstwa i zachowanie się po jego popełnieniu, a zwłaszcza staranie o naprawienie szkody lub zadośćuczynienie w innej formie społecznemu poczuciu sprawiedliwości, a także zachowanie się pokrzywdzonego.

Zachowanie sprawcy po popełnieniu zarzucanego mu czynu zabronionego, to także jego stosunek do wypełniania obowiązków wiążących się z nałożonymi środkami zapobiegawczymi, a więc stosunek do obowiązującego porządku prawnego. Stąd też taki domniemany sprawca może założyć, iż sąd dużo mniej przychylnie podejdzie do wyrokowania w jego sprawie w razie gdyby występował przeciwko przyjętym zasadom.

Forum Obywatelskiego Rozwoju

FOR zostało założone w 2007 roku przez prof. Leszka Balcerowicza, aby skutecznie chronić wolność oraz promować prawdę i zdrowy rozsądek w dyskursie publicznym. Naszym celem jest zmiana świadomości Polaków oraz obowiązyującego i planowanego prawa w kierunku wolnościowym.

FOR realizuje swoje cele poprzez organizację debat oraz publikację raportów i analiz podejmujących ważne tematy społeczno-gospodarcze, a w szczególności: stan finansów publicznych, sytuację na rynku pracy, wolność gospodarczą, wymiar sprawiedliwości i tworzenie prawa. Z inicjatywy FOR w centrum Warszawy i w Internecie został uruchomiony licznik długu publicznego, który zwraca uwagę na problem rosnącego zadłużenia państwa. Działania FOR to także projekty z zakresu edukacji ekonomicznej oraz udział w kampaniach na rzecz zwiększania frekwencji wyborczej.

Wspieraj nas!

Zdrowy rozsądek oraz wolnościowy punkt widzenia nie obronią się same. Potrzebują zaplanowanego, wytężonego, skutecznego wysiłku oraz Twojego wsparcia.

Jeśli jest Ci bliski porządek społeczny szanujący wolność i obawiasz się nierozsądnych decyzji polityków udających na Twój koszt Świętych Mikołajów, wesprzyj finansowo nasze działania.

Wyślij przelew na konto FOR (w PLN): 68 1090 1883 0000 0001 0689 0629

W sprawie darowizn możesz się skontaktować z:

Patrycja Satora, dyrektor ds. rozwoju FOR

tel. 500 494 173

e-mail: patrycja.satora@for.org.pl

Już dziś pomóż nam chronić wolność – obdarz nas swoim wsparciem i zaufaniem.

KONTAKT DO AUTORKI

Eliza Rutynowska

Prawniczka FOR

e-mail: eliza.rutynowska@for.org.pl

Fundacja Forum Obywatelskiego Rozwoju – FOR
ul. Ignacego Krasickiego 9A • 02-628 Warszawa • tel. 22 628 85 11

e-mail: info@for.org.pl • www.for.org.pl

[f](#)/FundacjaFOR • [t](#)@FundacjaFOR

